

HAKKI KÂMİL BEŞE’NİN ESERLERİNDE FOLKLORİK UNSURLAR

*AYDOĞDU, Betül
TÜRKİYE/TУРЦИЯ

ÖZET

Cumhuriyet dönemi yazarlarından olan Hakkı Kâmil Beşe, doğduğu yöre olan Araç ve civarı yerleşim yöreleriyle (Kastamonu) ilgili yaptığı köy gezilerinden ve yaşadıkları çevreden görerek edindiği birçok folklorik unsuru eserlerine yansıtmıştır. Eserlerinden *Tek Çarık Yüzbaşı*’da yöreye yapılmış olan bir geziden edindikleri izlenimler yer almıştır. *Fırıldak* adlı tiyatro eserinde ise Millî Mücadele’nin Kastamonu ve yöresinde nasıl algılandığı konu edilmiştir. *Kırk Kanat* ise yazarın hikâye kitabıdır. Bu kitaptaki birçok hikâye köy hayatı ile ilgilidir.

Yazarın eserlerinde folklorik unsurların bu kadar yoğun olmasının sebebi kendisinin ‘Anadoluculuk’ akımına mensup olmasıdır. Bu akıma mensup olan yazarlar Anadolu’yu siyasî, felsefî bir bakışla ele almışlardır. Bu doğrultuda, Beşe’nin eserlerinde yoğun olarak folklorik malzeme bulunmasının sebebi halk yaşantısını okuyucuya aktarabilmektir.

Çalışmamızda Beşe’nin eserlerinde yer alan folklorik unsurlar tespit ve tasnif edilerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hakkı Kâmil Beşe, *Tek Çarık Yüzbaşı*, *Fırıldak*, *Kırk Kanat*, folklorik malzeme, köy hayatı, Kastamonu/Araç.

ABSTRACT

Hakkı Kâmil Beşe, who born in Araç (Kastamonu), used folkloric componenets in his books which are about the visitings to his village and its adjacent villages. In these visitings he collected folkloric materials. *Tek Çarık Yüzbaşı* is about Beşe’s impressions’ about these visits to the villages. Beşe wrote his memories about these visitings in the book. *Fırıldak* is a theatrical text and it is about Kastamonu and its status in War of Indipendence. *Kırk Kanat* is a story book. Many of the stories are about village life.

There are too much folkloric materials in Beşe's books because he is connected with the movement of 'Anadoluculuk'. In this movement, Anatolia was told with political and philosophical ways. Because of this, Beşe used folkloric materials in his books. So that he told the 'folk's life very well.

In this paper Beşe's books will be studied according to its folkloric componenets. Also, folkloric materials will be classificated.

Key Words: Hakkı Kâmil Beşe, *Tek Çarık Yüzbaşı*, *Fırıldak*, *Kırk Kanat*, folkloric materials, village life, Kastamonu/Araç.

1. Giriş

Cumhuriyet dönemi yazarlarından olan Hakkı Kâmil Beşe¹, 1899 yılında Kastamonu'nun Araç ilçesinin Moğsu [Gökçesu] köyünde doğmuştur. Kalaycıoğlu Kâmil Ağa'nın oğlu olan yazar, Konya Sultanisi'nde öğrenim görmüş, 1923 yılında Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuştur. Mezuniyetin ardından Fransa'ya staj yapmaya gitmiş, yurda döndükten sonra Anadolu'nun çeşitli kentlerinde maliye müfettişi olarak görev yapmıştır. Maliye Bakanlığı Teknik Heyet üyesi, Başbakanlık müsteşar muavini olarak çalışmış, Turizm Bakanlığı'na bağlı bir Teftiş Heyeti kurmuştur. Köy Kalkındırma İşleri Vakıflar Umum Müdürlüğü'nden 1950 yılında kendi isteğiyle emekli olmuştur. 1950-1960 yılları arasında önceleri ticaretle uğraşmış ancak bu işte başarılı olamamıştır. Vakıflar Bankası'nın kuruluş kanun taslağını hazırlamış ve bu bankada 1954 yılında 'denetçi' olarak çalışmış, 1957 yılında Güneş Sigortanın kurulmasında da pay sahibidir. Beşe, siyasetle de ilgilenmiş, Osman Bölükbaşı'nın liderliğindeki Cumhuriyetçi Millet Partisi saflarında yerini almıştır (Işık, 2006: 672). 1960 İhtilâlinden sonra Kurucu Meclis üyeliğine seçilen Beşe, evli ve iki çocuk sahibiydi. Yazar 15 Ocak 1982'de İstanbul'da vefat etmiştir.²

Mehmet Kaplan Anadoluculuk akımına mensup yazarlar için "Anadolu'yu edebî olmaktan ziyade siyasî, ilmî ve felsefî bir gözle incelemişlerdir" demektedir (Kaplan, 1992; 180). Bu, yazarın *Tek Çarık Yüzbaşı* adlı eserinde Araç ilçesine bağlı köylerin kalkındırılması amaçlı bir derneğin (AKKAYA=Araç Köylerini Kalkınmasına Yardım Derneği) kurulduğundan bahsetmesinden anlaşılmaktadır: 1946 yılında basılan *Tek Çarık Yüzbaşı* adlı hikâye kitabında yazar, köyün eksikliklerini belirlemek ve köyü kalkındırmak için devlet tarafından köye gönderilen bir tetkik

¹ Beşe'nin *Tek Çarık Yüzbaşı*, *Fırıldak* ve *Kırk Kanat* adlı kitapları incelenmiştir. Bu eserlerden *Tek Çarık Yüzbaşı* TCY, *Fırıldak* F, *Kırk Kanat* KK şeklinde kısaltılmıştır.

² Yazarın biyografisi için şu eserlerden faydalanılmıştır: *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* 2001; 176; Işık, 2006; 672-673.

heyeti içindedir. Bu heyette yazar ile birlikte bir hidroelektrik uzmanı ve bir ziraatçı bulunmaktadır. Moğsu adlı köyde ekonomi tarıma dayanmaktadır fakat verim alınmamaktadır. Bu da yoksulluğa sebep olmaktadır. Köyde yoksulluğun haricinde su da büyük bir sorundur. Eser, yazarın da içinde bulunduğu grubun şehirden köye gelişlerinden civar köyleri de içine alan bir kalkındırma derneği kurmalarına kadar geçen birkaç günlük zaman dilimi içinde başlarından geçenler ve kendilerinin diğer köy hatıraları üzerine kuruludur. Eserde ağız özelliklerinin bulunması eserin konuşulurken yazıya geçirildiği izlenimini uyandırmaktadır. Bu özelliğiyle eser bir derleme çalışması niteliğindedir.

Fırıldak (1969), Beşe'nin yazdığı bir tiyatro eseridir. Vaka Sakarya Meydan Muharebesi'nin yapıldığı dönemde geçmektedir. Bu eserde köyün Kurtuluş Savaşı'ndaki durumu bir temsil olarak sergilenmiştir. Eser Millî Mücadele ruhunun bir köydeki yansımalarını göstermesi açısından önemlidir.

İncelediğimiz eserlerden bir diğeri olan *Kırk Kanat* 1976 yılında Dergâh Yayınları'ndan çıkmıştır. Eserde 22 hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyelerde köy yaşantısı değişik bakış açılarıyla aktarılmıştır. Eserde ağız özelliklerinin bulunması ve bazı hikâyelerde yazarın anlatılanları not alması bu eserin yazarın derlemelerinden yola çıkılarak hazırlandığı izlenimini uyandırmaktadır.³

2. Halk Kültürü, Yayılması ve Köy Odalarının Yayılmadaki Rolü

Bireylerden oluşan toplum, canlı bir varlıktır. Buna göre toplumdaki bireylerin tutumları doğrultusunda toplumda iki tür gruplaşma görülebilir:

a) Kitle: Bu tür gruplar “bir anda kurulup (...) bir anda çözü[lebilir]”. Bu açıdan bakıldığında ‘kitle’ çok tutulup bir süre sonra sönen bir moda akımına benzetilebilir. Birey, bir kitlenin içindeyken ‘narkozlu’ gibidir, kitlenin etki ve tepkileri doğrultusunda hareket eder. Birey, bulunduğu kitlenin dışına çıkmadan kitlenin etkisiyle yaptıklarını fark etmez. (Alangu, 1983; 80).

b) Cemaat: Bu tür gruplar ise ‘sürekli’ bir yapı arz eder. Cemaat, kişideki “ferdî kaçma” ve “sapmaları önler, frenler”. Cemaat, kitledeki gibi farklı kişilerin bir araya gelmesiyle oluşmaz, cemaat içindeki kişiler birbirlerine yakındır. Cemaat kişideki sivri uçları törpüler, kişiyi kendi bütünlüğü içine

³ Bu kitaptaki “İki Hazır Yiyici” hikâyesi Kaplan’ın *Hikâye Tahlilleri* adlı eserinde incelenmiştir (Kaplan, 1992; 174-185).

dâhil eder. Bu özelliğiyle cemaat hayatı, kitle hayatının zıddıdır (Alangu, 1983; 80).

Cemaat türü grupların azaldığı yerlerde kitleler fazlaşır. Bu da gelenek ve toplum açısından tehlikeli bir durumdur. Çünkü gelenek, cemaat mensubu kişiler tarafından aktarılmaktadır. Geleneğin aktarılmadığı bir toplumda, gelenek durağanlaşarak yozlaşacak ve daha sonra ise tamamen kaybolacaktır. Dolayısıyla toplumu düzenleyen yapılardan biri olan gelenek yok olacaktır. Böylece toplumda ve fertlerde sürüklenmeler meydana gelecektir.

Halbuki geleneğin iyi bir şekilde yaşatılıp korunduğu yerlerde bu gibi durumlar görülmemektedir. Geleneğin sürdürüldüğü bir köyü düşündüğümüzde gelenek köyün bir parçasıdır. Alangu'nun ifadesiyle "Köylünün çevresindeki her şey, toprak, ağaçlar, ev, eşyalar ve araçlar, her şey geçmişteki soy sopuna karşı duyulan sorumlulukları *hatırlatır* ve *aşılır*, bütün gelenek inançlarının aslı budur." (Alangu, 1983; 85).

Tahir Alangu'ya göre "... halk hayatında her şeyi yapıp eden, pişirip kotaran gelenektir." (Alangu, 1983; 85). Geleneği saklayıp koruyan, yaşatan ve aktaran şahıslar topluluğuna da 'gelenek çevresi' adı verilmektedir. Bu açıdan bakıldığında köy odası da bir gelenek çevresidir. İncelediğimiz eserlerde de köy odasında evliya kerametlerinin anlatılması, gazete/kitap okunup dinlenmesi, misafir ağırlama gibi bazı geleneklerin yaşatıldığı görülmektedir (TÇY; 33-34, 37-42; KK; 194-195). Böyle bir çevrede bulunan kişi, gördüklerinden ve duyduklarından kendine pay çıkardığı gibi, aynı zamanda folklor unsurlarını ve mensup olduğu kültürün geleneğini aktaran zincirin bir halkası hâline gelmektedir.

3. Eserlerdeki Folklorik Unsurlar

Beşe'nin eserlerindeki folklorik unsurlar Ahmet Edip Uysal ve Umay Günay'ın tasnifleri doğrultusunda değerlendirilecektir. Bu tasnif şu başlıklardan oluşmaktadır:

- a. Halk Edebiyatı,
- b. Hayatın Dönüm Noktaları,
- c. Halk Bilgisi,
- d. Halk Dansları (Halk Oyunları),
- e. Seyirlik Oyunlar,
  - I. Köy Seyirlik Oyunları,
  - II. Meddah,
  - III. Karagöz,

- IV. Kukla,
- V. Orta Oyunu,
- VI. Tulûat Tiyatrosu,
  - f. Halk Müziği,
  - g. Çocuk ve Büyüklerin Oyunları,
  - h. Belirli Günler (Bayram, Hıdırellez, Saya vb.),
  - ı. Halk Mimarisi,
  - i. Giyim Kuşam,
  - j. El Sanatları,
  - k. Mutfak” (Uysal-Günay, 1990; 267)

Yukarıdaki şemayı kullanarak eserlerdeki folklorik unsurları daha rahat göstereceğimizi umuyoruz.

3.1. Halk Edebiyatı

Türk Halk Edebiyatı üç ana kolda incelenmektedir: Anonim Halk Edebiyatı, Âşık Edebiyatı ve Tekke Edebiyatı. Anonim Halk Edebiyatı kolunda incelenen eserlerin ilk söyleyicileri kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılırken unutulduğu için anonimlik vasfı kazanmışlardır. Âşık tarzında meydana getirilmiş eserler ise bir âşık tarafından söylenir ve dolayısıyla sahibi bellidir. Tekke tarzı eserlerin de sahibi bellidir fakat konuları dinî muhtevalıdır.

TÇY, F, KK’de bulunan bazı halk edebiyatı malzemeleri şunlardır:

Halk Edebiyatı türlerinin söylenecekleri yer, zaman ve çevre birbirinden farklıdır. Bu konuyla ilgili bütün farklılıklar eserde anlatılmaz ancak “... maninin de, türkünün de, ilâhının de söylenecek yeri, zamanı ve çevresi olduğunu” diyerek bunu ifade eder (TÇY; 20).

Yine bu konuyla ilişkili olarak kitapta, köy odasında oturulurken herhangi birinin mâni söylemesi istenilir. O çevrede en iyi mâni söyleyen kişi olan Topal Kâhya’dan mâni söylemesi rica edilir ancak o, düğünde veya tarlada olmadıkları için yani doğal ortamında olmadığı için mâni söylemek istemez fakat ısrar edilince söylediği mânilerden birkaçı şöyledir.

<i>A benim al efendim,</i>	<i>Gökte yıldız bir sıra,</i>
<i>Dilleri bal efendim.</i>	<i>Mekikte oynar masara.</i>
<i>Bir geldin aklım aldın,</i>	<i>Gün olsam da yayılsam,</i>
<i>Bir dahi gel efendim.</i>	<i>Yârimin arksıra.</i>

*Ağaçta budak yanar,
Vardıkça irak yanar.
Âşıklık bal şerbeti,
İçtikçe yürek yanar.*

*Mâniyi baştan söyle,
Kalemî kaştan söyle.
Karnımın açlığı var,
Ekmekten aştan söyle. (TÇY; 52-53)*

TÇY’de köy çok yoksuldu. Bundan dolayı köyün gençleri gurbete– özellikle de İstanbul’a– çalışmaya gitmişler, köyde kalanlar ise gidenlerin arkasından mâni söylemiştir.⁴ Bu mânilerin çoğunluğu İstanbul’la ilgilidir. Ancak eserde çok az örnek verilmiştir:

*İstanbul evrilesi
Evrilip çevrilesi.
Sana giden gelmiyor,
Dibinden devrilesi. (TÇY; 62)⁵*

Eserde verilen bilgiye göre mâni iki yerde söylenir ve maninin şiir gibi okunmadığı, ezgili olarak okunduğu da eklenmiştir: “*Yolma yolarken, seymenler kaafile halinde yürürlerken. Yolma yolma ... kadın harcıdır. (...) yolma yolmak çok zor, bikturucu bir iştir. Kadıncıklar bu ağır yüke karşılıklı, bazan sıra ile mani söyleyerek bir birlerini taşıyarak katlanmaya, oyalanmaya çalışırlar.*

Maninin zemine, zamana, halin icabına uydurulmuş olması lâzımdır. Mani şiir gibi okunmaz. Onun kendine mahsus bir makamı, bir söylenme tarzı vardır, ona göre söylenir” (KK; 187-188).⁶

Hakkı Kâmil’in eserlerinde Âşık Edebiyatı da önemli bir yere sahiptir. Özellikle F’de destan söyleme/söyletme geleneği ve destancılardan işlevleri hakkında bilgi ve örnekler bulunur: Eserdeki köyde ‘destan yakma’sıyla ünlü Nefiyle isimli bir kadın vardır. Nefiyle dışında köyde Deli Karı denilen şahıs da destancıdır. Eserde Deli Karı ve Nefiyle, Saraylı ile tartıştıktan sonra, Saraylı bunların nasıl destancı olduklarını merak eder ve onlara destan söyler (F; 63). Destanın ayağını Nefiyle verir (F; 64). Bu

⁴ Boratav *100 Soruda Türk Folkloru* adlı eserinde birçok Anadolu kentinden İstanbul’a çalışıp para biriktirmek için giden gençler olduğundan bahsetmiştir. Bahsi geçen illerden biri de Kastamonu’dur. Buradaki gençler genellikle düğün borçlarını karşılayacak parayı biriktirmek üzere İstanbul’a gitmektedir. İstanbul’a ilk kez gidenler bir ustanın yanında çıraklık dönemlerini bitirir. Gidişler genelde kasım ayında yapılır. Kışlık hazırlıklar tamamlandıktan sonra yola çıktığı için gurbetçiler yanlarına altı aylık erzaklarını da alır. (Boratav, 1997; 190-191)

⁵ Bu mâninin benzer bir şekli yazarın başka bir eserinde şöyle geçmektedir: *İstanbul evrilesi, /Evrilip çevrilesi! /Sana giden gelmiyor/Disiplin devrilesi!* (KK; 20).

⁶ Mâninin iş yapılıken söylenmesi gerektiği, burada bahsedilen mânilerin, Boratav’ın mâni tasnifindeki iş mânileri grubunda değerlendirilebileceğini göstermektedir. Boratav’a göre iş mânileri “imece ile çalışılırken” söylenir (Boratav, 2000: 176). Elimizdeki açıklamada da kadınların yolma yolarken mâni söyledikleri ifade edilmiştir.

destan konuşmalar arasında geçen dörtlüklerden oluşur:

*D.K. – Diğnen hey ağalar, diğnen bacılar:
Sözümü kötüye yoran utansın!
Vatanı bir pula satmış paşalar,
Satanlar utansın, alan utansın! (F; 64)*

*NEFİYLE – Öyle gündeyiz ki, öyle bir günde...
Dostlar kan ağlıyor, düşman düğünde.
Can vermek dururken bu kara günde,
Karının koynunda yatan utansın! (F; 65)*

*D.K. – Düşman gemileri geçmiş Boğaz'ı
Saraya çevrilmiş toprağın ağzı...
Kaderde yoğiken bu kara yazı,
Zillete katlanan Sultan utansın! (F; 66)*

*NEFİYLE – Sarıklı papazlar fetva savurmuş:
Yunanlıya kurşun sıkamak küfürmüş (!)
Lâf değil, Kitapta yeri görülmüş (!)
Göreni çarpmayan Kitap utansın! (F; 70)*

*D.K. – Gam yeme sen altın saçlı Paşamız,
Cephaneni sırtımızla taşırız.
Sen sağ ol, biz yarı canla yaşarız,
Kelleni isteyen ferman utansın! (F; 71)⁷*

Bu destanın son dörtlüğü Yandım Efe yani Deli Karı'nın Efe olarak topladığı paraları Mustafa Kemal Paşa'ya gönderirken Deli Karı tarafından söylenir fakat bu dörtlükte destanı söyleyenin adı tapşırılmamıştır:

*Yemin ettik hep sarılıp destine,
Ak çemberle nikâhımız üstüne,
Hak Muhammet, Kaadir Mevlâ dostuna,
Dönersek ak çember, nikâh utansın. (F; 259)*

Deli Karı ve Nefiyle köy köy dolaşarak destanlarıyla millî hareketin yayılmasına ön ayak olmuşlar, aynı zamanda gittikleri yerlerdeki durum ve görüşleri de efelere aktarmışlardır (F; 234). Bu da devri açısından destancıların işlevini göstermektedir.⁸

⁷ Yazar dipnot olarak destanın şu parçalarının da eklenebileceğini belirtmiştir:

"N. – Yemin ettik hep sarılıp destine:/Ak çemberle nikâhımız üstüne;/Hak Muhammet, Kaadir Mevlâ dostuna!/Dönersek ak çember, nikâh utansın! (...)

D.K. – Hepimiz suçluyuz Hak nazarında,/Ecdat ta ağlıyor bak mezarında .../Can alıp-verilen can pazarında,/Bire bin kesmeyen kılıç utansın!" (F; 71)

⁸ Dursun Yıldırım "Tarihî Süreç İçinde İletişim Odakları, Ağları ve İşlevleri" adlı yazısında sözlü kültürün ege-men olduğu topluluklarda iletişimi sağlayan dört iletişim odağı olduğunu belirtir: "1. Korkut tipi odaklar; 2. Alp ozan tipi odaklar; 3. Gezgin tipi odaklar. Bunlara dördüncü odak diye 'arqış/tırqış' diye tanımlanan ticaret kervanları da eklenebilir" (Yıldırım, 2000: 334-335). Yıldırım'ın belirttiğine göre bu odaklardan gezgin tipi

KK'de geçen Deli Fedim de bir destancıdır. Âşık Garip'i ezbere bilir; kalın, kıvrak bir sesi ve etkileyici bir üslûbu vardır. Bu kadın bağlama da çalabilmektedir (KK; 139).

Aynı eserde ağıt söylemeyle ilgili olarak şu olaya yer verilmiştir: Eserde adı sıkça geçen Fedim kadın, zaman geçtikçe yoksullaşmış, bundan dolayı atını satmak zorunda kalmış, eşeğiyle idare etmektedir. Eşeğinin de ölmesi üzerine Fedim aşağıdaki ağıdı söyler. Eserde 10 dörtlük olarak geçen ağıdın, üç dörtlüğünü almayı yeterli gördük:

*Kalender'den çıktı Dorukharman'a
Çakır malak n'ettin benim sıpamı?
Orda çattı bir müsubet azmana
Çakır malak n'ettin benim sıpamı? ...*

*Çağırırđım kırçık kırçık kırç deyi
Sıpam sana gel vereyim purç deyi
Kırha heybe asmış idim hurç deyi
Çakır malak n'ettin benim sıpamı? ...*

*Dayan sırtım, dayan sana kaldı iş
Güz gelmeden işte geldi kara kış
Ne desem boş, bir varmış bir yoğumuş
Çakır malak n'ettin benim sıpamı? (KK; 60-61)*

Bilmece geleneğine TÇY'de geçen bir hikâyede rastlamaktayız: Hakkı Kâmil, inceleme grubundakiler ve köyün erkekleri köy odasında oturdukları sırada yatsı ezanının okunması üzerine kalkan ahali abdest alırken, yazar yöredeki başka bir köyde yaşadığı bir hatırasını anımsar: Ömerler köyüne tahkikata giden yazar bu köyde uyanık ve kurnaz bir mollayla karşılaşır. Yazar, her işin altından kalkabilen bu mollaya, din bilgisiyle ilgili bir soru sorar fakat molla cevabını veremez, bozular. Bunun üzerine molla bir bilmece sorar:

*Yere vurdum yumruğu,
Bu da Hakkın buyruğu;
Beş okka gövdesi,
Otuz okka kuyruğu!*

---

odak "hem geçmiş deneyim ve birikimleri ve hem de, gezip gördükleri yerlerden topladıkları bilgileri bir araya getirdikleri metinlere yerleştirip icra ortamlarında dinleyiciye anlatırlar" (Yıldırım, 2000: 337). Yazarın çizmiş olduğu Nefiyle ve Deli Karı karakterleri de bu odak tipinin özelliklerini kısmen de olsa göstermektedir.

‘Molla çatlatan’ adı verilen bu bilmecenin cevabı “teyemmüm, namaz ve oruç”tur (TÇY; 44).

Anonim ürünlerden olan türküler ise TÇY’de şu şekilde yer almaktadır: Selime Kadın’ın kocası Çanakkale Savaşı’ndan yaralı olarak döner. “Ağrıya yat[ar]”, bir hafta sonra ölür (TÇY; 54). Selime kadın dört çocuğuyla bir başına kalır. Aşar nizamnamesi⁹ uyarınca mahsulünün bir kısmını Bartın’a kadar götürmek zorunda kalır. Öküzleri yolda yatarlar ve Selime kadın onları kaldıramaz. Bunların üzerine kadın bir türkü yakar. Bu türküye Bartın Türküsü denilmiştir. Kitapta dört bent ve nakaratları bulunan türkünün iki bendini göstermenin yeterli olduğunu düşünüyoruz:

*Bartın yollarında zincirli kuyu,
İçilmez birinin yosunlu suyu,
Değişmiş Allahım devletin huyu*

*Giderin giderin Bartın görünmez,
Şiştî bacaklarım yollar yürünmez ...*

*Kaç senedir şu aç gözlü Devlet te,
Bir gömlecik bıraktı mı millette?
Aşk ağlatır, dert söyletir elbette.*

*Giderin giderin Bartın görünmez,
Şiştî bacaklarım yollar yürünmez. (TÇY; 54-55)*

Yazarın diğer bir eserinde ise fırsatçı bir vergi memuru Nefiye’den kendisi hakkında bir türkü söylemesini ister. Kadın da onun için sadece beddua söyleyeceğini diyince, memur söylemesini ister. Bunun üzerine önce şu dörtlük söylenir:

*Hacıymış Kör Şeytandan bulası!
Bi şey demem benden beter olası!
Yedi yıl çin, on yıl sıtma tutası!
Aman Hacı satma benim sıpamı!” (F; 56)*

Bu dörtlüğün ardından kadın ikinci dörtlüğü söylemeye başlar fakat 3. mısradan sonra kızan memur dörtlüğü tamamlamaz:

*Mevlâm kaadir, ne sebepler yaratır;
Bir er yollar, elin-kolun bağlatır,*

⁹ Aşar nizamnamesi veya Aşar (öşür) vergisi Osmanlı Devleti döneminde tarımla uğraşan kişilerden alınan üretilen tarım ürünlerinin onda birinin devlete verilmesi esasında dayanan bir vergi çeşididir. Bu vergi 17 Şubat 1925’te köylü üzerindeki yükü hafifletmek ve tahsildeki haksızlığı gidermek amacıyla kaldırılmıştır. (http://www.bilgilik.com/makale/tarih/osmanli_tarihi/asar_vergisi__osur__odev.html)

Ziller takar, avrat gibi oynatur... (F; 57)

TÇY’de mâni örneklerinin arasında bir de mâni formunda bedduaya yer verilmiştir:

*Al çepkenin yırtulsun,
Elin benden kurtulsun.
Altı ay sıtma tutsun,
On yıl dilin tutulsun* (TÇY; 53)

Bunlar haricinde halk edebiyatının içinde sayabileceğimiz eserlerde sıkça kullanılan bazı deyim, atasözü, dua-beddualar şunlardır:

- *Türk yıkılmayınca nallanmaz*: Türk’ün kullanılması gerektiği, bunu başarmak için de onu zor duruma düşürmek gerektiği anlatılan bir sözdür (F; 99, KK; 163).
- *Gövde olası*: “Zıbarası” (Kurt yiyesi, kurt düşesi de denilir.) (TÇY; 35).
- *Kurt yiyesi*: Karşıdaki kişinin ölmesini istemesi anlamında bir beddua (F; 108, KK; 8, 64, 84, 167 ...).
- *Ne mutlu, duru su içebilenlere!/Ne mutlu, aru su içebilenlere!/Ne mutlu sulardan su seçebilenlere!*: Bu deyişler Moğsu köyünde su az ve kirli olduğu için söylenmiş ve yayılmıştır (TÇY; 77).
- *Şerre okumak/Şerritahtınız varsa*: Şeriata itaatinin varsa anlamına gelmektedir. “Buna göre (şerre okumak) da Şeriata davet etmek; itaat edilmezse işin ucundan şer çıkacağını ihtar etmek” anlamındadır (TÇY; 134).
- *Sağlıcakla gidemez ol*: Beddua (F; 54).
- *Yiğit geldin, eli zilli avrat gidersen inşallah*: Beddua (F; 54).
- *Ayakları suya ermek*: ‘Aklı başına gelmek’ anlamında bir deyimdir (F; 144).
- *Aslan sütü emmiş olmak*: Yiğit kişiler için söylenen övücü bir deyim (F; 230).
- *Şartolsun tuz-kil parası bile kalmadı elimizde!*: Hiç paralarının kalmadığına dair yemin edilmektedir (KK; 22).
- *Hortlayası*: Sevilmeyen bir ölünün ardından söylenen beddua (KK; 24, TÇY; 22).

3.2 Hayatın Dönüm Noktaları

Folklorda geçiş dönemi olarak adlandırılan doğum, çocukluk çağı, sünnet, evlenme ve ölüm olguları etrafında oluşan gelenekler açısından Anadolu oldukça zengin bir coğrafyadır. Geçiş dönemlerinde geçişi yaşayan kişinin topluma ve yeni statüsüne çabuk alışması, “yalnızlık duygusuna düşme[mesi]” açısından bazı törenler düzenlenmektedir (Uysal-Günay, 1990; 268).

İncelediğimiz eserlerde daha çok doğum-adlandırma, evlenme, askerlik ile ilgili geleneklere rastlanmıştır. Ölümle ilgili uygulamalar eserlerde anlatılmamıştır.

3.2.1. Doğum: Doğum, soyun devamı ve ailedeki sayının artmasından dolayı “gücün artması” anlamına geldiği için toplumda genelde mutluluk verici bir olay olarak kabul edilir (Örnek, 1995: 131).

Doğumun kolay olması için yapılan bazı ritüellerden KK’de bahsedilmiştir: Kocasının elinin kirli suyunu içirmek, doğum yapan kadının başına Kabe örtüsü örtmek, doğum yapan kadına Kabe taşı ile su içirmek, korucuya silâh attırmak, oluğun tıpasını açmak suretiyle içindeki suyu boşaltmak, imama “esselâ” verdirmek, doğum yapanın başında Fatiha okumak, ... (KK; 52).

Doğumdan sonra loğusa şerbeti ve ‘höşmerim’ denilen tatlı hazırlanması âdettendir (KK; 54). Her ikisinin de tatlı olması dikkat çekicidir.

Çocuk doğduktan sonra kulağına ezan okunduğundan bahsedilir (KK; 55). Ancak nasıl yapıldığı açıklanmamıştır. Çocuk doğunca yumuşak huylu ve uslu olması için ilk önce annesinin donu ile sarılır (KK; 56).

Doğum sonrası gelen misafirler tarafından bebeğe ve anneye “namerde muhtaç olmazsınız inşallah, Allah nazardan saklasın seni, sıkıntı yüzü görmezsiniz inşallah,...” gibi dualar edilmektedir (KK; 56). Bu ziyaretlere “Ömürlü olsun” (KK; 57) ziyareti denilmektedir.

Doğumdan sonra gelen en önemli uygulama ad verilmesiyle ilgilidir. Çocuğa adı kulağına ezan okunarak verilmektedir ama belirttiğimiz gibi bu uygulama açıklanmamıştır.

Eğer evli çift bir kimsenin yardımıyla evlendirilmişlerse, çiftin ilk çocuğuna bu kişinin adını verilir. “Gofurun yardımı veya öneyaklığı ile yuva kuran gençler ilk çocuklarına gönül borcu olarak hep ‘Salih’ adını veriyorlardı” (KK; 186).

Yazarın eserinin önsözünde ifade ettiğine göre Kurtuluş Savaşı döneminde yörede doğan erkek çocuklara ‘Kemal’ adı verilmiştir (F; IV).

Bir kişiye lâkap verilmesi de adlandırılma ritüellerindedir. Beşe'nin eserlerinde kişiler kendi isimlerinden ziyade lâkaplarıyla çağırılmaktadırlar. Örn: Kitapta Fedim Kadın ‘Deli Kız’ lâkabını şu şekilde almıştır: “Huyum husum, davranışlarım erkeklerinkine benzediğinden önce adım ‘Erkek Kız’a çıktı. Bu ad zamanla Deli Kız’a döndü. Kocaya varıp çoluk çocuğa karışınca da ‘Delikarı’ oldum” (KK; 14).

Aynı eserde Fedim Kadın’ın kocası ise Farsak olarak geçmektedir. Bu lâkap, öğrenmesi gereken bir ayeti sürekli ‘farsak’ olarak yanlış okumasından dolayı Fedim tarafından verilmiş ve bu lâkap asıl adının önüne geçmiştir (KK; 39).

Yazarın bir başka eserinde ise padişahı destekleyen Milî Mücadele karşıtı güçler, Molla vasıtasıyla padişahın ordusuna kurşun atılmaması için herkesin kendi parmağını kesmesini ferman etmişlerdir. Komşu köyde sadece Kır Mustafa isimli şahıs bu fermana uymuş, bundan dolayı Parmaksız lâkabını almıştır. Bu lâkaptan dolayı köyün adı da ‘Parmaksız’ olarak kalmıştır (F; 201-202, 208).

3.2.2. Evlilik

Toplumun çekirdeği olan ailenin kuruluşunda en önemli etkinlik evliliğidir. “Her toplum ya da grup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini yeğlerken, yapısına aykırı düşecek olanları da önlemeye çalışmaktadır” (Örnek, 1995: 185).

Yörede evliliğin ilk adımı kız istemektir. Bu geleneğin aslının nasıl olduğu bu eserlerde anlatılmamıştır ancak eserde civar köyde yapılan bir düğünde bulunan kaymakamın annesi birbirlerine yakıştıkları ve birbirlerini sevdikleri için Fedim yani Deli Kız’ı babasından Farsak Efe için ister: “... Allah’ın emri, Peygamber’in kavli ile kızınız Fedimciği oğlum Farsak Efe’ye istiyorum. Görenler bu iki gencin birbirine çok denk düştüğünü söylüyorlar” (KK; 44).

Yörede evlilikler sadece kız istemeyle olmamaktadır, ayrıca “oturavar”mak âdetiyle de evlenilmektedir. Bu âdete göre bir kız sevdiği gencin evine bohçasını alır gider ve o evde oturur. Bunun sonucu olarak ya kız ile genç evlenir veya kız, kendi evine geri gönderilir. İncelediğimiz eserde Ezime, kocasına varmamıştır, oturarmıştır. “Bayılıyordu buna köyün kızları. Ezimecik dahi O’na en çokçası bunun için varmıştı. Varmıştı

değil, dokuz köyün bildiğini sizden ne saklayım, babası vermediği için bohçasını kaptığı gibi oturavarmıştı” (KK; 83).

Kız istenilip alındıktan sonra söz takılmaktadır. Hakkı Kâmil’in eserinde önce söz takılır. Bu âdete bağlı olarak Efe, Saraylı’ya söz nişanesi olarak beşibirlik takar (F; 77). Aynı eserde söz takma âdetinden sonra nişan âdeti yer alır. Bu âdet uyarınca Efe, Saraylı’ya nişan yüzüğü takar (F; 78).

Eserlerden anlaşıldığına göre yörede genelde nişan, nikâh, düğün farklı günlerde olmaktadır. Fakat elimizde ki eserlerde gelenek dışı olduğu belirtilerek nişan ve nikâhın aynı günde veya nikâhla düğünün aynı günde yapılması durumlarına da rastlanılmaktadır: Halk istediği için Fedim ile Farsak’ın aynı günde nişanlanıp nikâhlanmışlardır (KK; 44). Keriman ile Efe’nin oğlu evlenirken Efe’nin oğlu cepheye gideceği için onların nikâh ile düğününün aynı günde yapılması teklif edilir (F; 155).

Düğün daveti de özel bir şekilde yapılmaktadır: Düğün sahibi veya ‘okuyucu’ denilen düğün davetçisi elinde kırmızı balmumuyla gelir. Bu, düğüne davet demektir. Eğer balmumuyla gelen düğün sahibiyse bu çok samimi bir davettir (KK; 25, 109). F’de ise düğüne sadece kendi köylerindeki halkın değil, komşu köylerdeki halkın de çağırıldığını görmekteyiz (F; 156).

Yörede düğün sahibi, efeleri düğüne çağırır. Bu âdete göre efeler gelirken düğünün masrafına da katkıda bulunurlar: Yanlarında yiyecek, içecek, çalgı takımı da götürürler (KK; 109-110). Bu efeler düğün evine geldiklerinde evin tavanına ateş ederler. Bu âdetin uygulanması ev sahibinin yıllarca övünç vesilesi olacaktır çünkü düğünün çok görkemli yapıldığını göstermektedir (KK; 110).

Düğünde kız almaya gelen erkek grubuna ‘seymen’ (KK; 182), kadın grubuna ‘hakçı’ (KK; 11) denildiğini yine eserlerden öğrenmekteyiz.

Kız evinin kızı almaya gelenlere ve diğer davetlilere akşam yemeği çıkarması da âdettendir (F; 156). Fakat yemek faslından önce, gelen seğmenlerin hüner göstermesi gerekmektedir. Bunun için nişan atma ve cirit oyunları oynanmaktadır. Kitapta anlatıldığına göre seğmen başı götürdüğü seğmenlerin her şeyinden özellikle de nişancılıklarından sorumludur bundan dolayı seğmen başı yanında götürdüğü seğmenlere atıcılık talimi yaptırır (KK; 184). Oynanan oyunlar genellikle ödüllüdür. Ödülün büyüklüğü ev sahibinin zenginliğine bağlıdır. İncelediğimiz eserde anlatılan düğünün yarışmalarının ödülü altındır (KK; 29).

Eserde anlatıldığına göre yapılacak yemeklerden biri olan ‘saraylı’,

nişan atma oyunu sonucunda kırılan yumurtalardan yapılacaktır: “‘(...) Bu yumurtayı vurun da Saraylıyı ve peşi sıra gelecek yemekleri hak kazanın’ (...) seymenler yemeğe oturmadan önce üç ayaklı bir çatala asılı yumurta veya yumurtalara nişan atarlar. Bu tören düğünün şanı-şerefidir.” (KK; 190-191). Nişan atma geleneği şöyle anlatılmaktadır: “... *seymenler kafilesine katılarak yumurtaya nişan atmaya mecbursunuz. (...) Bundan kaçmak mümkün değildir. Makbul olan yumurtayı ilk atışta vurmaktır. Fakat bu kimi zaman mümkün olmaz. Çatalı dikmek kız tarafının hakkıdır. Seymenlerin değil el sürmeğe, yanına gidip bakmağa bile hakları yoktur. Aksiliğe bakın ki, çatalı tetiğe dokunan her atıcının kolayca vurabileceği yere dikmezler; azizlik olsun diye vakti, saati, güneşi hesaplayarak inadına ters bir yere dikerler. Hattâ yumurtanın dört bir yanına göz alacak, ışık cümbüşü yapacak, pırıltılı şeyler bile saçarlar. Hele Şeytan’a uyup ta yumurtada kuş gözü bir delik açıp içine bir buğday tanesi ativerdiler mi ortalık karavana ile dolar. Hiç nimet kendini vurdurur mu?’” (KK; 192-193).*

Yemekten önce eller yıkanır, el yıkanması için gönderilen ibriği örtülü bir kız getirir, bu kıza bahşiş verilmesi de âdettendir. Kız fakirse yardım toplanır (KK; 184). Düğün yemeğinde birkaç sofrta hazırlanır. Bu da düğün sahibinin zenginliğiyle ilgilidir. Gençler yemekleri elden ele aktararak yemek sofrasını hazırlarlar. Yemeklerden önce çorba ikram edilir, ardından keşkek gelir. Keşkekten sonra saraylı denilen yöreye has bir yemek sunulur. Bu yemeğin sonunda tatlı olarak “meşhur düğün aşçısı Cevriye Hatun’un tartı helvası” gelir (KK; 189-190, 192).

Bu yörenin düğün âdetlerine göre düğünlerde köçek oynatılmaktadır. Kitapta Saraylı gelin olduğu için köçekler tarafından eğlendirilecektir (F; 195).

‘Baş sağdıçlık’ geleneğine bu yörede de rastlanılmaktadır. Kitapta Efe’nin baş sağdıçlığını Tilki Mehmet Efe’nin yapacağından bahsedilmiştir ancak baş sağdıçlık geleneği hakkında bilgi verilmemiştir (F; 144).

Düğünden sonra “... güvey gerdeğe girince gelinin ilk işi yere iki namazlık (pösteği seccade) sermek olur. Eşlerin Dünya evine girmeden ikişer rekat şükrendelik (şükranıye) namazı kılmaları âdettendir” (KK; 131). Bu namazdan sonra çift gelecekleriyle ilgili dua eder. Bundan sonra eşler birbirini ilk kez görecektir. Güvey duvağı açtıktan sonra kızı güzelliğiyle över ve kızı konuşturmaya çalışır. Yörenin geleneğine göre gerdeğe giren gelin damattan “söyletmelik” denilen hediyeği veya bağış almadan konuşmaz, yanlışlıkla konuşursa güvey bu hediyeği vermektan kurtulur (KK; 132). Bu gelenekten dolayı gelin hediyeği alıncaya kadar konuşmamaya, güvey ise onu konuşturmaya çalışır. Yazara göre bu oyunun

çeşitli sebepleri vardır: Öncelikle söyletmelik değersiz ufak bir hediye değildir. “*Gelenek çocuğun adını koymuştur: Yani bızağılı inek’O kadarına gücünüz yetmiyorsa bir çiğ düğe ya da bir düğe malağı verirsiniz. Hazır da malınız yoksa parasını verin, zararı yok. Üç-beş dişi koyun veya davar da verebilirsiniz*” (KK; 132-133). Hediye büyük olduğu için damat bu hediye vermektan kurtulmak için uğraşır. Söyletmeliğin bir diğere sebebi de daha önce birbirlerini hiç görmemiş olan eşlerin birbirlerine ısınmalarını sağlamaktır. Gelin söyletmelik verilinceye kadar konuşmaz, bundan dolayı aylarca konuşmayan gelinlere rastlanılmıştır. Gelini konuşturmak güveyin öncelikli işi olduğu için yörede gelini konuşturmak için türlü hileler yapılmaktadır. Örn. Beşe’nin anlattığına göre odayı ocakta ateş yakarak dumanla dolduran kocasına gelin yapılan işi tarif etmek zorunda kalmış ve konuşmuştur (KK; 136). Ama genellikle gelinler bu âdetle ilgili olarak daha önceden uyarılmışlardır. Evlenen kişilerden kadın dul, erkek genç ise konuşturma görevi kadınındır (KK; 135).

3.2.3. Askerlik

İncelediğimiz eserlerde askerlikle ilgili yapılan uygulamalara çok az değinilmiştir.

Kitapta anlatıldığına göre yörede ‘Maarifle’ ilgili olmayan köylerde askerlik eğitimi askerlik tecrübesi olan şahıslar tarafından verilmiştir. Bu eğitim daha çok düğünlerde seğmen olarak gitme âdetiyle ilişkilidir (KK; 181). F’nin önsözünde ise köyde savaşa gitmemek için askerden kaçanlara ceza verildiği söylenmiş fakat cezası hakkında bilgi verilmemiştir. Yine incelediğimiz eserde geçen bir başka gelenekte ise oğlu askerden dönan aileler hayvan kesmektedirler (KK; 111). Bu törenin daha önceleri var olmadığı, Kore Savaşı’yla birlikte ortaya çıkarak gelenekleştii ifade edilmektedir. Yani oğlunun askerden sağ olarak dönmesi şerefine aileler hayvan kesmektedirler. Bu âdetin hâlen devam edip etmediği konusunda bilgimiz yoktur.

3.2.4. Ölüm

Elimizdeki eserlerde ölümle ilgili uygulanmalara rastlanılmamıştır. Sadece KK’de geçen, Fedim Kadın’ın eşiği ölünce yaktığı ağıt konuyla ilişkilendirilebilir (KK; 60-61).

3.3 Halk Bilgisi

Türkler geçmişten günümüze pek çok gelenek, görenek, âdet ve törelerini yaşatmaya devam etmiştir. Bu gelenek, görenek, âdet ve töreler halk bilgisini oluşturur. Dolayısıyla halk bilgisi kavramı şu başlıkları

içermektedir: “Halk ekonomisi, hekimlik, veterinerlik, dinî gelenekler, takvim, hava tahmini ve hukuk” (Uysal-Günay, 1990; 268).

3.3.1. Halk Ekonomisi

Eserlerde geçen köylerde başlıca geçim kaynağı tarımdır, ancak eserlerdeki zaman Cumhuriyet’in ilk yılları veya daha öncesi olduğu için bahsi geçen köylerde tarım henüz makineleşmemiştir, tamamen doğa şartlarına bağlıdır: “Köylü harmana geleli bir aydan fazla olmuş. Fakat, hâlâ harmandan çıkan yok. Eşmeden su sızacak, nöbet gelecek, yayıklarını dolduracaklar da harmanlarını sulayacak, yaylılarını saçacaklar, düğen sürecekler! Sonra da uygun bir rüzgâr eserse tınar savuracaklar” (TÇY; 127).

Ekonominin tarıma dayalı olması nüfusun önemini arttırmıştır: “Beşten, altıdan aşağı koç yiğit barındıran çatılar barnakla gösterilecek kadar azdı.” (TÇY; 95). Çok çocuk sahibi olma, toprakların küçük parçalara bölünmesine sebep olmuştur. Yani miras kalan bir tarla en az 5-6 kişi tarafından paylaşıldığı ve paya düşen tarlanın da yine en az 5-6 kişi tarafından bölüşüldüğü düşünülürse tarlaların nasıl küçüldüğü açıkça görülecektir: “Arazi çok küçük parçalara ayrılmıştır. En kabadayısının tarlası 50-60 dönümü geçmez. Bunlar da gayet dağınık ve parçalanmış bir haldedir” (TÇY; 131). Ayrıca toprağın verimsizliğinden dolayı da yoksulluk vardır. Köylüler gelirlerini arttırmak için ya arazilerini çoğaltma – ki bunu da ormanları tahrip ederek yapmaktadırlar - ya da gurbete çalışmaya gitme yolunu tutmaktadırlar: “Toprağın verimi azdır. Kurak yıllarda büsbütün azalır. Ormanların biteviye tahrip edilerek tarla yapılmasının ve ahalinin mühim bir kısmının rızkını gurbetlerde aramasının asıl sebebi budur.” (TÇY; 131). Ayrıca ekonomi tarıma dayandığı ve o dönemde tarım henüz makineleşmediği için öküzün önemi köy hayatında çok büyüktür. Öküze ‘velinimet’ de denilmektedir (KK; 81). Öküzün ölümü ailenin geçim kaynağının kurumasıyla eş değerdedir: “... bir koşum öküzünün kazaya uğraması bile bir aileyi yere serebilir” (KK; 165). Tarımın, hayatı bu kadar çok etkilediği bir yerde elbette ki değirmenler de büyük önem taşır: “Uçan kuşla döner taşı olan köye yoksulluk girmez” ifadesinde yer alan “uçan kuş” arı, “döner taş” da değirmendir (TÇY; 58).

Devlet bu yörede tarımdan pek verim alınamamasından dolayı, burada tarım haricindeki geçim kaynaklarından faydalanılmasını tavsiye eder. Örneğin yörede arıcılık yaygınlaştırılmaya çalışılmakta (TÇY; 61), meyvecilik ve tavukçuluk da desteklenmektedir (TÇY; 132, 142) fakat köylü meyve çabuk bozulduğu için meyveciliğe o döneme kadar rağbet

etmemiştir, tavukçulukta ise tavuklarla yeterince ilgilenilmediği için verim alınamamıştır. Heyetin köyden ayrılmasından sonra bu şartların ne yönde değiştiği hakkında bir bilgimiz yoktur.

Deli Fedim'in dayısı toprağı diğer köylülerden farklı bir şekilde işlediği şu şekilde anlatılmıştır: *“Herkes ferk (nadas) edilmemiş tarlalara bile tohum atmaktan çekinmezken o önce ferkeder, sonra ikiler, sonra da üçlerdi. Tohumu dördüncüde atardı. (...) göreneğe uyarak haftalarca çift sürmezdi. Yılda 2-3 gün sürerdi”* (KK; 12). Bu yöntem köyde gelenekleşmemiştir.

3.3.2. Halk Hekimliği

Eserde geçen köylerde sağaltma işi ocaklarıdır. Ocaklar, usta bir ocak tarafından yetiştirildikten sonra ondan el alırlar. Ocak olmak için ocak soyundan gelmek şart değildir. Eserde bahsi geçen Güveyen Karı, ocaklık soyundan gelen Kavuklunun Hacer'den yani “tam göbekten” el almıştır. Hatta hikâye anlatıcısına göre “el veren kişi gönül rızasıyla el vermiş olmalıdır ki çibanlar, bu kadın uzaktan görününce cızlar” (KK; 145).

Eserde anlatılan diğer bir hikâyede Kör Nefise denilen kadın kayalardan tilki sesi geldikçe, ipliklere düğüm atar. Düğümlü bu iplikler anlatıcıya göre sıtmaya birebirdir (KK; 140). Bu ipliklerin nasıl kullanıldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Kitaptaki bir başka hikâyede ise ‘kara kabarcık’ denilen bir çeşit çibana ilaç tarifi verilmiştir: Soğan merhemi sıcak olarak yaranın üzerine konulur. Bu yarayı sabaha kadar yumuşatır. Yara yumuşadıktan sonra, sargı kaldırılır ve yara temizlenir. Temizlenen yaranın üzerine sıcak kaz pisliği konulur, bu ertesi sabaha kadar yaraya baş verdirir. Daha sonra sütle kaynatılmış cimit lâpası yaranın üzerine konulur ve üzerine havanda dövülerek inceltilmiş cam ekilir. Bundan sonra yara göz göz olur. Geriye yaranın ucunun delinmesi kalmıştır. Yaranın ucu iğne ile delinmez, ocak kadına göre iğne zehirlidir; yara, kara diken ile delinmelidir. Açılan yaranın ucunda et varsa bu kez de üzerine et kapatılır. Bundan sonrası “selâmet”tir (KK; 147, 149).

Yazarın diğer bir eserinde ölüm döşegindeki hastayı sağaltmak için yapılan bazı uygulamalar tarif edilir: Kocasını ölmek üzere olan kadın önce hocaya gider. Hoca, 7 muska yazılması gerektiğini, beklememesini, kendisinin muska yazacağını söyler. Kadın evine geldiğinde kocası ondan eşek kemresi şerbeti ister. Kemre şerbeti, eşek gübresinin ıslatılıp suyunun sıkılmasıyla yapılmış bir ilâçtır, köyün âdetine ilaç olarak göre içilir (TÇY; 117-118).

3.3.3. Halk İnanışları

İslâmiyet'e göre 'hak' yani doğru olduğu kabul edilen nazar inancı bu yörede de yaygındır. Nazara karşı bir tedbir olarak karşıdaki kişiden 'Maşallah' demesi istenilir (KK; 188).

Yörede eskiden yağmur yağması için yağmur duasına çıkılmıştır. Bu törende öncelikle köyler arasında büyük bir ziyafet verilir. Yemekten sonra abdest alınıp namaz kılındıktan sonra hoca dua kürsüsüne çıkar, Allah'a yağmur yağdırması için yalvarır. Bu dualarda en çok Abdüselim Efendi ve Ali Efendi görev almıştır (TÇY; 45). Bu şahsiyetlerin çeşitli kerametlerine eserde de yer verilmiştir (TÇY; 46-47). Yağmur duasına çıkıldığında Akınca denilen yer de ziyaret edilir (TÇY; 47). Yöredeki inancıya göre Akınca'da yatan kişiler akıncılardır ve ağacı çok severler. Bundan dolayı buradan ağaç kesenlere çeşitli muziplikler yaptıkları yörede yaygın inanışlardandır. Eserde Akıncıların yaptıklarına inanılan bazı olaylar nakledilmiştir (TÇY; 47-48). Bu inanın bir benzerinin de Aleviler içinde yaygın olması dikkat çekicidir.

Yazarın eserinde geçen bir diğer inanış da Hızır inanışıdır. Kitaptaki kahramanlardan Deli Kız zor bir durumda kalmıştır ve uykuya yatarken Hz. Hızır'ın yetişmesini ister. Bunun üzerine Hz. Hızır gelir, kızı uyandırır ve konuşmaya başlarlar. Bu konuşma boyunca Hızır'la ilgili dar zamanda yetişmesi (F; 10), kendi işine karışılmamasını istemesi (F; 14), dertleri bilmesi (F; 15), Hz. Hızır'ın sağ parmağını kemiksiz olması (F; 20), uzak bir mekândan haber vermesi (F; 181), Hızır'ın başka bir yerde olan biriyle konuşması (F; 182) gibi birçok inanışa rastlanılır.

3.3.4. Töre

Bu başlık altında köyde ortak olarak yapılan bazı işleri köydeki âdetler üzerinde açıklamaya çalışacağız.

3.3.4.1. İmece

İmece köy içinde yapılan yardımlaşmanın adıdır. Köy muhtarının öncülüğünde köy içindeki yardım mekanizması çalışır. Bu yolla özellikle öküzü ölmüş veya çalışmayan ailelere yardım edilir. Bu yardım para toplanması şeklinde olabileceği gibi, yapılacak işe yardım şeklinde de olabilir. Eserde arabayı çeken sakar dana uçuruma yuvarlanıp ağır yaralanmıştır. Muhtar, dananın sahibi için köyden yardım toplar ve toplanan paraya bir dana alır (KK; 165-168).

3.3.4.2. Misafir Ağırılama

Köye gelen misafir köy odasında ağırlanır. Bu geleneğe göre misafir ne

kadar çok olursa olsun onlara hizmet etmek köyün gençlerinin görevidir (TÇY; 36).

3.3.4.3. Salma Salma

Köyde ortak olarak kullanılacak bir yapı/hizmet için verilecek para bütün köyden eşit miktarda toplanır, para toplama işine ‘salma salma’ denilmektedir. Eserde köye okul yaptırılması için para toplanması gerekmiştir fakat köylü fakir olduğu için muhtar salma salmamıştır (TÇY; 102).

3.4. Çocuklar ve Büyükler için Oyunlar

Genelde zekâ gerektiren, “dine, büyüye ve taklit esasına dayalı”, çeşitli topluluklarda oynanan, “araç gereç gerektiren” oyunlardır. Sadece çocukların veya sadece büyüklerin oynadığı oyunlar olduğu gibi, her iki grubun da oynadığı oyunlar vardır (Uysal-Günay, 1990; 272). Bu oyunların bazıları hayvanlar vasıtasıyla oynanmaktadır: Cirit gibi (Uysal-Günay, 1990; 272).

Hakkı Kâmil’in eserlerinde cirit oyunuyla karşılaşmaktayız. Cirit oyunu yöre erkekleri tarafından pazara giderken, yol üzerindeki geniş alanda oynanmaktadır. Ancak yoksulluk sebebiyle köyde herkes at besleyememektedir. Bundan dolayı da kadınlar uzun zamandır cirit oynamamaktadır (KK; 14). Eserde anlatıldığına göre cirit oynamaya başlamadan önce biniciler at üzerinde hüner gösterirler: Tek üzengi üzerinde atın bir tarafında sallanmak, iki ayağı da üzengiden çıkararak atın sırtında uzanmak, at hızla koşarken ayağa kalkıp atın üzerinde iki ayak üstünde durmak gibi (KK; 30).

Çocuklara 7-8 yaşlarında çok sevilen bir oyun olan ok atma öğretilir (KK; 182).

3.5. Halk Mimarisi

Konargöçer Türk toplumunun mimarisi çadırlar üzerine kuruludur. Türkler İslâmiyet’i kabul ettikten sonra yerleşik hayata daha hızlı geçmişlerdir. Yerleşik hayata geçen Türkler geçim kaynaklarına ve buldukları yerin iklim şartlarına göre değişik mimarî unsurlar taşıyan yapılar inşa etmişlerdir. İslâmiyet’in etkisiyle evlerini ahşap yapan Türkler, ibadet yeri ve medreseleri daha dayanıklı olan taştan yapmışlardır. Hayvancılıkla uğraşan gruplar daha çok iki katlı evleri tercih etmişlerdir.

İncelediğimiz eserlerdeki yörenin ekonomisi genel olarak tarıma dayanmakla birlikte hayvancılıkla uğraşan aileler de vardır. Bu sebepten dolayı eserlerdeki köylerde evler iki katlıdır. Yazarın bulunduğu köyden

yukarıya doğru vadi boyunca çıkıldıkça köydeki evler görülür. Bu evlerin hepsi yöre ormanlık olduğu için ahşaptır (TÇY; 57).

Köyde bir de mezarlık bulunmaktadır. Köy halkı fakir olduğu için muhtar salma salmak yerine, okulu mezarlığın içine yaptırmıştır (TÇY; 102).

3.6. Giyim Kuşam

Anadolu insanının giyimi ufak farklılıklarla aynıdır. Kıyafetlerin renklerinde ve motiflerinde yöreden yöreye farklılık görülmektedir (Uysal-Günay, 1990; 272).

İncelediğimiz eserlerde günlük kıyafetler hakkında çok fazla bilgi verilmemiştir. Ancak düğün alaylarındaki seğmenlerin kıyafetleri tarif edilmiştir: “... *en ağır seyrencilik elbiselerini giyerlerdi. Bellerine Tosya veya Trablus kuşağı kuşanırlardı. Seymenbaşı ile güveğinin Trablus kuşağından başkasını kuşanması ayıp sayılırdı. Bacaklarda çizme omuzlarda tüfek, boyunlarda tokalı gümüş köstek olurdu. Bu kösteklerin bir özelliği de seymen yürüyüşü iyecabına göre yaylanıp doğruldukça kösteğin sağa sola yalpa vurması, cakalı yürüyüşe biraz daha caka katması idi. Seymenler boyunlarına allı-güllü, ipekli kefiyeler de takarlardı. Fakat güveğinki hepsinden büyük ve gösterişli olurdu.*” (KK; 182).

Eserlerde kadınların peştamal kuşandıklarından bahsedilmektedir. Kadınlar genelde peştamalı tek tipte kuşanırlar fakat bazı kadınlar İstanbul biçimi peştamal kuşanmaktadır. Bu kadınların hemen hepsi Hacı Bekir şekerci kalfası olmalarıyla ögünür (TÇY; 63). Eserde İstanbul biçimi peştamal kuşanma açıklanmamıştır.

Yazarın belirttiğine göre yörede günlük hayatta kadınlar çarşaf ve ya zar bürünmezken düğüne ‘hakçı’ olarak giderken zar bürünmektedirler (KK; 11).

İncelediğimiz diğer bir eserde ise efenin yöreye özgü giyinişinin ana hatları verilmiştir: “*Efe'nin elinde sapı gümüş savatlı şık bir kamçı, bacaklarında ipek gibi ince bir çizme, başında poşu, omuzunda saçakları göğsüne doğru sarkan ipekli, alaca bir kefiye vardır. Efemiz, nar kırmızısı camadan yeleş, boyundan takılma tokalaklı gümüş kösteği, içinin kırmızı atlardan astarı görülsün diye, yeni çapkinca kıvrılmış saltası, dört gözlü silâhlığı, bunu alt yanından saran gür saçaklı Trablus kuşağı, belindeki kamasi, sedef saplı tabancası ile çok şık ve zengin bir efe kılığı örneği ...*” (F; 238-239).

3.7. El Sanatları

Halı/kilim/kumaş/havlu dokuma, örgü/oya örme, yazmacılık, kaşıkcılık, taş işlemeciliği sanatlarına Anadolu’da yaygın olarak rastlanılır (Uysal-Günay, 1990; 273-274).

İncelediğimiz kitaplarda el işi ile ilgili tek örnek vardır: Köydeki kadınlar boş vakitlerinde çorap örmektedirler (F; 60).

3.8. Mutfak

Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken kendi mutfak kültürlerini de getirmişlerdir. Ancak Anadolu'ya gelirken ilişkide buldukları kültürlerin mutfaklarından da etkilenecek Anadolu'da çok zengin bir mutfak kültürü oluşturmuşlardır (Uysal-Günay, 1990; 274).

Beşe'nin eserlerindeki köy halkı çok fakir olmasından dolayı 'kaba tahal ekmeği' dedikleri bir çeşit ekmeği yemekte dirler (TÇY; 70). Yörede en çok yenilen yiyecekler kaba tahal ekmeği ve kül çöreği, en çok tüketilen içecekler ise su ve kıran ekşisidir (TÇY; 79). Bu yiyeceklerin ve içeceğin tarifleri verilmemiştir. Kitapta tarifi verilen tek yemek 'Saraylı'dır: "...sofraya Saraylı şeref verir. Bu bildiğimiz soğanlı yumurtadır. Soğan tereyağında hafifçe penbeleşince üzerine taze yumurta kırılarak kararında pişirilir. Soğan o şekilde doğranıp börttürülür ki hem yumuşak olsun, hem de yinirken çıtır çıtır etsin. Böylesini yapmak her kadının harcı değildir" (KK; 189-190).

4. Sonuç

Hakkı Kâmil Beşe, Cumhuriyet dönemi yazarlarından olup, Kastamonu doğumludur. Yazarın eserlerinde Kastamonu'nun Araç ilçesine bağlı köylerdeki halkın yaşayışı, gelenekleri, âdetlerine sıkça rastlanmaktadır. Eserlerde folklorik unsurların bu kadar yoğun kullanılmasının sebebi Beşe'nin Anadoluculuk akımına mensup olmasıdır. Anadoluculuk akımına dâhil olan yazarlar, Mehmet Kaplan'ın da belirttiği gibi Anadolu'ya edebî bir gözle değil, siyasî, felsefî, ilmî bir gözle bakmaktadırlar. Bu yazarlar eserlerinde gözlemledikleri olayları/durumları bu doğrultuda yansıtmaktadırlar. Hakkı Kâmil Beşe de eserlerinde tasvir yapmak yerine bulunduğu köyün ve köydeki insanların durumlarını aktarmıştır. Yazarın eserlerinde yörenin ağız özelliklerinin yer alması ve söylenen bir türkü veya mâninin hemen not edilmeye çalışılması bizde eserin derleme olduğu havasını uyandırır da bu, yazarın gördüklerini ve duyduklarını birebir aktarma endişesinden başka bir şey değildir. Yani Beşe'nin eserlerini yazma gayesi halkın hayatını tam ve doğru yansıtabilmektir.

Folklorik malzemeyi sınıflandırmakta Ahmet Edip Uysal ve Umay Günay'ın tasnifinden faydalanılmıştır. Ancak bu tasnifteki halk dansları, seyirlik oyunlar, halk müziği ve belirli günler maddeleriyle ilgili malzemeye rastlanmamıştır.

Metinlerde özellikle halk edebiyatı ile ilgili zengin malzeme bulunmaktadır. Eserlerde ağıt, türkü, mânî, bilmece ve destan örneklerine

yer verilmiştir. Halk edebiyatı ile ilgili metinler manzum ağırlıklıdır. Mensur halk edebiyatı örnekleri bulunmamaktadır. Eserlerde yöredeki âdetlerle, özellikle doğum ve evlilik ritüelleriyle, ilgili geniş ve detaylı bilgi yer almaktadır. Eserlerde aktarılan gelenek ve halk edebiyatı metinleri yöre ağız ile kayda geçirilmiştir. Bu da belirtildiği gibi yazarın halk hayatını olabildiğince iyi yansıtma kaygısından ileri gelmektedir.

KAYNAKÇA

ALANGU, T., (1983), **Türkiye Folkloru Elkitabı**, İstanbul: Adam Yayıncılık.

BEŞE, H. K., (1946), **Tek Çarık Yüzbaşı**, Ankara: ?.

BEŞE, H. K., (1969), **Fırıldak**, İstanbul: Hüsniyat Matbaası.

BEŞE, H. K., (1976), **Kırk Kanat**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

BORATAV, P. N., (1997), **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

BORATAV, P. N., (2000), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

İŞİK, İ., (2006), “Beşe, Hakkı Kâmil”, **Resimli ve Metin Örneklili Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, Ankara: Elvan Yayınları. 672-673.

KAPLAN, M., (1992), **Hikâye Tahlilleri**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

ÖRNEK, S. V., (1995), **Türk Halkbilimi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, (2001), “Beşe, Hakkı Kâmil”, c. I, İstanbul Yapı Kredi Yayınları. 176.

UYSAL, A. E. - GÜNAY, U. (1990), “Bir Kültür Unsuru Olarak Folklor Konusunda Bazı Genel Bilgiler”, **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. 265-288.

YILDIRIM, D., (2000), “Tarihî Süreç İçinde İletişim Odakları, Ağları ve İşlevleri”, **Türk Dünyası**, 10 (Güz): 327-353.

http://www.bilgilik.com/makale/tarih/osmanli_tarihi/asar_vergisi__osur__odev.html .